

**ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА ҚИШЛОҚ
ХЎЖАЛИГИНИ МЕХАНИЗАЦИЯЛАШ
МУҲАНДИСЛАРИ ИНСТИТУТИ**

МУСТАҚИЛ ТАДҚИҚОТЧИ

САТТОРОВ ОРИФЖОН БОЙМУРОДОВИЧ

**МАВЗУ: Фермер хўжаликлариди интенсив боғдорчиликни
ривожлантиришнинг иқтисодий асосларини
такомиллаштириш йўналишлари**

РЕФЕРАТ

Тошкент 2018

К И Р И Ш

Мавзунинг долзарблиги. Республикамиз мустақилликка эришгандан сўнг иқтисодиётнинг барча тармоқларида, хусусан аграр соҳада ислохотларни янада чуқурлаштириш ва эркинлаштириш борасида кўплаб чора-тадбирлар ишлаб чиқилди. Қишлоқ хўжалигида айниқса, мева маҳсулотларини етиштириш ва уни бошқа давлатларга экспорт қилиш имкониятларини излаб топиш зарурлигини кўрсатмоқда. Бу эса ушбу мавзунинг бугунги кундаги долзарблигини акс эттиради.

Аграр секторда олиб борилаётган иқтисодий ислохотларнинг асосий мақсадларидан бири бу мустақил фаолият кўрсатиш учун мустақкам ҳуқуқий, иқтисодий шароит яратиш, шунингдек иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш, давлат мўлки монополиясига барҳам бериш, ҳақиқий ер эгаларининг яъни мустақил хўжалик юритувчи субъектлар (фермер ва деҳқон хўжаликлари) фаолиятини барқарор ривожлантириш ва уларни иқтисодий самарадорлигини оширишда, кўп тармоқли фермер хўжаликларини ривожлантиришни рағбатлантириш масаласи Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 22 октябрдаги ПФ-4478-сонли Фармониға мувофиқ амалға оширилмоқда. Қишлоқ хўжалик корхоналари ишлаб чиқаришини ташқил этиш ва амалға оширишда айланма маблағлар билан таъминланганлик ҳамда улардан самарали фойдаланиш масаласи муҳим масалалардан бири ҳисобланади.

2016 йил якунларига кўра, Мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти 8,1 фоиз, саноат ишлаб чиқариш ҳажми 8,3 фоизга, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши 6,9 фоиз, капитал қурилиш 10,9 фоиз, чакана савдо айланмаси ҳажми 14,3 фоизга ошди. Ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг қарийб 70 фоизини юқори қўшимча қийматға эға бўлган тайёр товарлар ташқил этди. Истеъмол товарлари ишлаб чиқариш ҳажми 2016 йилда 9,4 фоиз, шу жумладан, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш 8,7 фоиз, ноозиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш 10 фоизға ўсди. Инфляция даражаси йил якунлари бўйича 6,1 фоизни ташқил этди.

Бу прогноз кўрсаткичларига нисбатан сезиларли даражада пастдир. Кичик бизнес субъектлари томонидан статистик ва солиқ ҳисоботларини тақдим этиш механизмлари сезиларли даражада соддалаштирилди.

Фермер ва деҳқон хўжаликлар агротехнологияларни жорий этиш ҳисобидан 3 миллион 400 минг тоннадан зиёд пахта, мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги

тарихида биринчи марта 8 миллион 50 минг тонналик юксак ғалла хирмони бунёд этилди.¹

Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида айланма воситага бўлган эҳтиёжни ўрганиш, айланма маблағлар билан ўз вақтида ва етарли таъминланиш ҳамда улардан тўғри фойдаланишни ташкил этишнинг аҳамияти жуда катта ҳисобланади. Етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ички истеъмол бозорларимизни таъминлаб, чет элга экспорт қилиш имкониятини шакллантирди ва мамлакатимиз олтин – валюта захирасини ортишига хизмат қилмоқда. Лекин, жаҳондаги ўзгариб бораётган иқтисодий шароитнинг қишлоқ хўжалиги маҳсулоти нархларига таъсирини, ишлаб чиқариш самарадорлиги ошишига хизмат қилувчи омиллар таҳлилинини ўз вақтида мониторингини олиб бориш асосида, талаб ва таклифни ўзгаришига жавоб берадиган механизмларни ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга жалб этишни талаб этади. Бунинг учун аграр тармоқ иқтисодиётини инновацион ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш ҳамда аграр соҳада агротехнологияларни жорий этиш, самарадорликни оширишнинг асосий йўналишлари ва имкониятларини аниқлаш, бу борадаги муаммолар ва уларнинг илмий-амалий ечимларини излаб топиш даркор.

Қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат саноати корхоналарининг жаҳон савдо тизимига интеграциялашуви ва экспорт салоҳиятини юксалтиришга хизмат қилувчи меъёрий-ҳуқуқий базани шакллантириш, молия-кредит, бюджет-солиқ, нарх ва божхона механизмларини такомиллаштириш, озиқ-овқат маҳсулотларини экспорт қилувчи товар ишлаб чиқарувчиларини молиявий қўллаб-қувватлаш масалалари етарлича ўз ечимини топмаган. Бу борада ривожланган хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибаларини ўрганиш ва уларни мамлакатимиз шароитларига мослаштириб жорий этиш ишлари талаб даражасида эмас. Шу муносабат билан турли шакллар, усуллар, механизмлар ва дастакларни қамраб олган, агросаноат мажмуасининг ўзига хос хусусиятлари ва ривожланиш ҳолатига мос келувчи, тармоқнинг рақобатбардошлиги ва ижтимоий-иқтисодий барқарорлигини таъминлашга имкон берувчи жаҳон озиқ-овқат ва аграр бозорларига интеграциялашув тизимини такомиллаштириш масалалари алоҳида долзарблик касб этиб бормоқда ва бу тизимни такомиллаштириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқишни талаб этмоқда.

¹Ўзбекистон Республикаси Президентининг мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси

Аҳолининг мева билан таъминланишини юксалтириш учун энг аввало, фермер хўжалиklarининг моддий-техника базаси мустаҳкамланишини, фан-техника янгиликлари ҳамда илғор, самарали технологиялар ишлаб чиқаришга изчил жорий этилишини ўзаро боғлиқ ҳолда таъминлаш зарур. Шу билан бирга мажмуа таркибидаги қайта ишлаш тармоқлари кўламини кенгайтириб, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар ассортиментини кўпайтириб, уларнинг рақобатбардошлигини таъминлаб, сифатли сақлаб, аҳолига ўз вақтида етказиб берилишига эришиш лозим.

Илмий иш мақсадини амалга ошириш учун қуйидаги асосий вазифалар белгиланди ва ҳал этилди:

- миллий агросаноат мажмуасида мевачилик бозорининг тўтган урнини баҳолаш ва ўзига ҳос хусусиятларини белгилаш;
- республикада мева маҳсулотлари бозорининг ривожланишини белгиловчи омиллар, тенденциялар ва қонуниятларни аниқлаш;
- мева маҳсулотлари бозори барқарор ривожланиши бўйича илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқиш;
- деҳқон ва фермер хўжалиklarида, агрофирмаларда мева маҳсулотларини қайта ишлаш усулини такомиллаштириш бўйича илмий тавсиялар тайёрлаш;
- мева маҳсулотлари бозорининг иштирокчилари ўртасидаги ўзаро иқтисодий алоқаларни такомиллаштириш йулларини белгилаш;
- ер-сув ресурслари чекланган шарт-шароитларда республиканинг мева маҳсулотларига бўлган талабини қондириш бўйича потенциал имкониятларни, уларни сотиш воситалари ва манбаларини аниқлаш;
- иқтисодиётнинг аграр секторида маркетинг ишларини фаоллаштириш, ташкил қилиш ва унинг мева маҳсулотлари бозоридаги урнини аниқлаш;
- истиқболда аҳоли сони ўсиш динамикасини ҳисобга олган ҳолда, ўрта муддатли истиқболдан келиб чиқиб, мева маҳсулотларига бўлган талаб прогнозини ишлаб чиқиш.

Тадқиқоднинг объекти. Республикадаги мева маҳсулотлари етиштирувчи интенсив фермер ва деҳқон хўжалиklари, агрофирмалар, қайта ишлаш корхоналари, сақлаш ҳамда сотиш тизими субъектлари бўлиб ҳисобланади.

Тадқиқоднинг предмети бўлиб, мевақуйи мажмуи маҳсулотларини сотиш жараёнида шаклланадиган иқтисодий муносабатлар ҳисобланади.

Ўзбекистан иқтисодиётида, шу жумладан, қишлоқ хўжалиги соҳасининг мева ва узумчилик қуйи мажмуаси ривожлантириши бўйича ўтказилаётган озиқ-овқат дастури амалга оширилишида албатта, ўзига ҳос

ислохотлар муҳим урин эгаллайди. Бу борада мустақиллик йилларида мазкур мажмуадаги ислохотлар босқичма-босқич такомиллаштириб борилишига, ҳукумат даражасида кенг кўламда меъёрий-ҳуқуқий тадбирлар ишлаб чиқилишига алоҳида этибор қаратилмоқда.

Замонавий интенсиф мева-узум боғларни афзаллиги бу дарахтларнинг танаси кичик бўлганлиги учун улар билан ишлаш қулай (ишлов бериш, суғориш, кесиш, шакл бериш, дори сепиш ва мевани териш). Бундай боғларда танасига ёруғлик тушиши, хаво айланиши яхши бўлганлиги учун мевасини сифати юқори бўлади. Мевасини теришда ҳам анча қулайликлар бор, айниқса симбағазга олинган боғларда нарвон ишлатмасдан ҳосил терилади, бунда иш унумли, юқори бўлиши билан бирга тернланган маҳсулотнинг товар сифати ҳам юқори бўлиб, нобуд бўладиган мевалар сони камаяди. Интенсиф боғларнинг ҳосилдорлигининг юқорилигини таъминлашда, тупроқни доим озиклантириб туриш зарур. Бунинг учун ҳар йили 30-40 тн. чиринди, 240-260 кг. азот соф ҳолда, 120-150 кг. фосфор соф ҳолда ва 60-70 кг. калий соф ҳолда солиб турилади.

Ушбу агротехник жараёнла ўз вақтида ўтказилса, ҳар бир гектар майдондан 4-5 йили 20-30 тн. Ҳосил олишга эришилади.

Кўзда кўчат экиш учун танлаб олинган майдон плантаж плуги билан 50-60 см. чуқурликда хайдалган бўлиши керак. Агарда майдон хайдалмаган бўлса, баҳорда 35-40 см. чуқурликда ер хайдалиб, текисланиб, кўчат экиш учун режа тортилади. Қишлоқ хўжалигини жадал ўсиши билан жон бошига дон ва мева-узум маҳсулотларига бўлган талаб тез усиб бормоқда. Шу сабабли мева маҳсулотларининг очик ва ёпик ерларга экилишини бир-бирига қушиб олиб бориш аҳолини йил буйи мева-узум билан таъминлашга имкон яратади. 2015 йилда лойиҳаларнинг тўрттаси мева-узум маҳсулотларини қайта ишлашга йуналтирилган бўлиб, келгусида 1640 тонна маҳсулотни қайта ишлаш кўзда тўтилган.

Бунинг учун чет эллик инвесторлар 1,2 миллион АҚШ доллари миқдорида сармоя киритишди. Шу билан бирга фермер хўжаликлари ва корхоналар Ўзэкспомарказда —Инновацион ғоялар, технологиялар ҳамда лойиҳалар республика ярмаркаси|| доирасида ўтказилган кўрғазмада шартномалар тўзиб, ҳозир уларни ижросига қаратилган ташқилий ташқилий чораларни қурилмоқда. Жумладан, экинларнинг эртапишар, серҳосил навлари уруғларини кўпайтириб, хўжаликларни таъминлашни йулга қўйишга жиддий эътибор қаратилмоқда.

Миллий иқтисодиётни модернизациялаш шароитида мева-узум маҳсулотлари бозорини барқарор ривожлантириш, иқтисодий самарадорлигини оширишга қаратилган илмий таклиф ва амалий тавсиялар

ишлаб чиқишдан иборат. Шу мақсадда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишловчи 38 та корхона билан 286,9 минг тонна мева, узум, сабзавот, полиз маҳсулотлари етказиб бериш юзасидан фермер хўжаликлари ва агрофирмалар ўртасида шартномалар тўзилиб, 10,1 миллиард сўм бўнак пуллари олдиндан берилди. Жумладан Бустонлик туманидаги —Агромир Газалкент, Оққўрғон туманидаги —Азия Натурал фаол, Паркент туманидаги —Новдак ҳамда Суқоқ-шароб масъулияти чекланган жамиятлари билан ҳамкорлик ўрнатилди.

Республикада аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари ва саноатни хомашё билан таъминлашда ислохотлар самарадорлигини оширишга амалда танбиқ этилаётган, чора-тадбирлар туфайли, барқарор иқтисодий ўсиш таъминланмоқда.

Жахон тажрибаси шуни кўрсатадики мамлакат иқтисодиётида интенсивлаштиришни иқтисодий самарадорлигини оширишни ривожлантиришни муамоларини аниқламай ва уларнинг ечимларини топмай туриб, иқтисодий ўсиш, ижтимоий муамоларни айниқса ишсизликни олдини олиш, аҳоли даромадларини ошириш, истеъмол бозорини маҳсулотлар билан тўлдириш ва экспортни ошириш каби муҳим вазифаларни амалга оширишда кийинчиликлар туғдиради Юкоридаги муоммаларни ижобий ҳал этган Европа Иттифоқи мамлакатларида ишлаб чиқариладиган ЯИМнинг 67 фоиздан кўпроғи кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик тармоғини улушига тўғри келади.

—Ўзмеваузумсаноатхолдинг ассоциациясининг шу тармоғини ривожланишдаги белгиланган дастур режасида маҳсулотлари мева сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш бўйича 13 инвестиция лойиха, ҳамда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқариш бўйича 8 лойиха белгиланган. Бу эса ўз вақтида 40 млн АҚД доллари миқдорида йиллик маҳсулот экспортини оширади. Белгиланган лойиҳаларни амалга оширишдаги инвестиция хажми бошлангич баҳоланишда 550-600 млн АҚШ долларини ташқил этади. Ушбу лойиҳалар конатурал-концентратли сокларни, томат пасталарини қадоклаш, ичимли спир, идиш ва идишларни қадоклайдиган материаллар, қуритилган ва мўзлатилган мева-сабзавотлар ва узумларни ишлаб чиқариш учун илғор технологик ускуналарни сотиб олишга қаратилган.

Интенсивлаштиришни ривожлантириш асосида иқтисодиётимизда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва уни модернизация қилиш борасида стратегик муҳим рол ўйнайдиган инновацион лойиҳаларни амалга ошириш, биринчи навбатда ишлаб чиқариш инфратўзилмасини шакллантириш, йирик саноат корхоналари билан кичик бизнес корхоналари ўртасидаги ҳамкорликни янада кеигайтириш ишларини амалга оширишда

бугунги кунда 3 млрд. 200 млн АКШ долларидан ортик низом жамгармасига эга бўлган Ўзбекистон Тикланиш ва Тараққиёт фонди фаолиятига катта аҳамият берилмоқда.

Мамлакат қишлоқ хўжалиги интенсифлаштиришни смарадорлигини оширишда иқтисодётида рентабиллик барқарорлигини давлат томонидан тартибга солишда унинг ривожланишини таъминлаш ва жаҳон хўжалигига интеграциялашувини мустақамлашда миллий иқтисодиётимизга ички ва хорижий инвестициялар қўламини кенгайтириш ва улардан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга, шунинг учун ҳукуматимиз томонидан ички ва чет эл инвестициялари учун мамлакатимизда барча шарт- шароитлар яратиб берилмоқда. Юртимиздаги сиёсий иқтисодий ва молиявий барқарорлик ҳар қандаи сармоянинг асосий гарови ва шартидир.

1-Жадвал

Ўзбекистонда боғдорчилик ва узумчиликнинг умумий динамикаси,
(барча хўжалик тоифаларида)

Йиллар	Боғдорчилик			Узумчилик		
	Майдон миг,га	Ялпи ҳосил, минг.т	Ҳосилдорлик ц/га	Майдон миг,га	Ялпи ҳосил, минг.т	Ҳосилдорлик ц/га
2009	146,2	851,7	58,2	96,8	589,1	60,8
2010	152,4	851,0	55,8	99,2	589,3	59,4
2011	155,0	1171,8	75,6	100,1	790,4	79,0
2012	166,0	1269,1	76,4	103,4	880,3	85,1
2013	171,1	1402,7	81,9	102,4	790,3	77,1
2014	134,8	1542,9	114,4	76,4	899,6	117,7
2015	135,3	1591,7	117,2	86,4	922,4	119,8
Мутлақ ўсиш	-10,9	740	59	-10,4	333,3	59
Ҳоиз	92,5	186	201	89,2	156	197

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида

Юқорида келтирилган маълумотлар мустақиллик йилларида республикада сабзавотчилик, боғдорчилик ва узумчилик барқарор ривожланганлигини кўрсатади. Бу даврда сабзавотчилик майдони 3,2 минг гектар ёки 2,2 фоиз, кўп йиллик мевазорлар майдони 5,3 минг гектар ёки 3,8 фоизга қисқарган, узумзор майдони 18,9 минг гектарга камайганлигига қарамай, боғдорчиликда ўртача ҳосилдорлик 2000 йилда 47,1 ц/га.дан 2015 йилда 114,4 ц/га.ни ташқил этди, натижада, ялпи ҳосил 1542,9 минг тоннага етказилиб, 2,3 баробарга ўсиш таъминланди.

Таҳлил этилаётган давр мобайнида узумчиликда ялпи ҳосил атиги 54,4 фоизга ортган, холос. Айрим йилларда мевазор ва узумзорларнинг ўртача ҳосилдорлигидаги жиддий фарқлар асосан табиий-иқлим шароитлари билан боғлиқ. Хусусан, энг ноқулай келган 2005 ва 2006 йилларда мевали дарахтлар

ва тоқ айни гуллаган пайтда совуқ тушиши, дул уриши ва жала ёғиши ҳисобига ялпи ҳосил камайган.

2015 йилда жон бошига истеъмол қилинган сабзавот миқдори Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгиланган меъердан 2,2 кг. кам ёки 98,6 фоизга тенг бўлди. 2015 йилда жон бошига истеъмол қилинган мева ва резаворлар Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги меъеридан 60,9 кг. кам ёки 38,5 фоизни ташқил этди. Узум етиштириш хажми, майиз истеъмоли меъерини ҳисобга олмаган ҳолда, узум кўринишидаги истеъмолни таъминлайди. Қуритилган мева истеъмолининг йиллик меъери Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан 7,8 кг қилиб белгиланган. Ўзбекистон шароитида 2015 йил кўрсаткичлари бўйича узум истеъмоли аҳоли жон бошига 20,6 кг, мева истеъмоли эса ўртача 38,6 кг. га тенг бўлди.

2-Жадвал

Мева-сабзавотчиликни ривожлантириш бўйича 2015 йилга амалга оширилган лойиҳалар

№	Турлари	Лойиҳалар сони	Ўлчов бирлиги	Лойиҳаларни амалга ошириш	Жами талаб этиладиган маблағ, млн.сўм	шундан, талаб этиладиган кредит маблағлар, млн.сўм	Янги иш ўринлар сони
1	Интенсив боғлар	2365	гектар	9816	248517	28371	5704
2	Янги тоқзорлар	2015	гектар	9880	94217	4430	8219
3	Боғ реконструкция	2660	гектар	12255	43658	2451	
4	Тоқ реконструкция	1165	гектар	7462	23475	1070	
5	Иссиқхоналар (фермер хўжаликларида)	558	гектар	297	88835	32703	2199
6	Иссиқхоналар (аҳоли томорқаларида)	10025	гектар	154	27208	2536	7053
7	Мўзлаткичли омборхона	181	тонна	102770	146224	72753	711
8	Қайта ишлаш ташқил этиш	247	тонна	318048	235563	142873	2666
	Жами	19216			907697	287187	26552

Манба: Ўзбекистон Республикаси давлат Статистика Қўмитаси маълумотлари асосида

Боғдорчилик ва узумчиликнинг ривожланиши тўғрисидаги маълумотлар аҳоли жон бошига етиштирилган маҳсулотлар хажмидан келиб

чиқади. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, 2015 йилда 2009 йилга нисбатан аҳоли жон бошига мева етиштириш 18,6 фоизга, сабзавот -14,4 фоизга ошган, узум бўйича эса, аксинча, 11,2 фоизга камайган. Ушбу маълумотлар республикамизда таққосланаётган йилларда аҳолининг умумий сони ўсиши давом этганлиги билан изоҳланади. Хусусан, республика аҳолиси сони 2000 йил бошида 20,3 млн. кишидан 2014 йил бошида 28,0 млн. кишига, яъни 7,7 млн. кишига ёки 38,0 фоизга ушган. Охириги йилларда аҳолининг муайян даражада табиий ўсиш суръати сезиларли равишда - 2000 йилги 2,2 фоиздан 2015 йилда 1,7 фоизгача, аҳоли миграциясини ҳисобга олганда эса 1,15 фоизгача пасайди.

Республикамиз Президентнинг 2014 йил 15 июлда қабул қилинган — “Инновацион лойиҳалар ва технологияларни ишлаб чиқаришга тадбиқ этишни рағбатлантиришдаги кўшимча чора- тадбирлар тўғрисидаги” қарори Республика қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришнинг технологик даражасини янада оширишда илмий изланишларни фундаментал - тадқиқотлар ва инновацион лойиҳаларни давлат томонидан қўллаб- қувватланиб ишлаб чиқаришнинг технологик даражасининг янада оширилиб, ички ва ташқи бозорда рақобатбардош ва сифатли инновацион маҳсулотларни олиб чиқишни таъминлаб, инновацион ишланмалардан фойдаланиш ва илмий техникавий салоҳиятни ривожлантиришда муҳим дастур бўлмоқда. Ҳозирги кунда хорижий инвесторларнинг ўз маблағларини мамлакат иқтисодиёти учун сарфлашга қизиқтириш мақсадида давлат қонунлари асосида қўллаб - қувватланиши мақсадида улар учун имтиёзlidir. Шу сингари ишлаб чиқаришда интенсифлаштиришни янада ривожлантиришда тақрор ишлаб чиқариш жараёни бу доимий алоқадорлиги кўриб чиқиладиган ва мунтазам янгидан бошланиб турадиган ишлаб чиқариш жараёнидир. Тақрор ишлаб чиқариш-ўзига ишлаб чиқаришнинг мунтазам жараёнини, тақсимлаш, алмашиш ва истеъмол қисмини қамраб олади.

Мамлакатда аграрсаноат мажмуи қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни оқилона ташқил этилишининг муҳим шакли ҳисобланади, шу сингари ердан фойдаланиш самарадорлигини ошириш урни бекиёсдир. Маълумки, ер қишлоқ хўжалиги корхоналарида моддий-техника базаларининг ривожланишда, ихтисосликларининг чуқурлашуви ва ишлаб чиқаришнинг ўсишида, ички алоқадорлигини кучайтирса, иккинчи томондан хизмат курсатувчи корхоналар билан ўзаро ҳамкорликни мустахкамлайди ва ердан туғри фойдаланиш ҳисобига етиштирилган ҳом ашёларни кам ҳаражат эвазига иқтисодий самарадорлигини ошириш мумкин.

Тадқиқотлардан кўринадики, аграрсаноат интеграциясининг самарадорлигини хўжаликлар ихтисослашувида ўзвий боғлиқдир. Жумладан,

узумни ишлаб чиқариш қайта ишлаш корхонасини айнан шу маҳсулотни етиштирадиган фермер хўжаликларига ихтисослаштириш имкони борича ушбу ихтисосликка йуналтирилган фермер хўжаликларига йуналтириш мақсадга мувофиқдир ва шу сингари қишлоққа саноат корхоналарини киритиш, истеъмолчиларга маҳсулотларни тўла ва сифатли етказилишини таъминлайди, пировардида, маҳсулотларни корхоналарга ташиш ҳаражатларини кескин қисқартиради.

Шунингдек қишлоқ хўжалигига саноатни олиб кириш қишлоқдаги ишсизликка қисман бўлсада барҳам беради. Шу сабабли, республикамизнинг кўплаб қишлоқларида шарбат, консерва, вино, ун, гуруч, ўсимлик мойи ишлаб чиқарадиган, пахтани қайта ишлайдиган корхоналар ва цехлар бунёд этилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси қонунлари, меъерий ҳужжатлари

- 1.1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2001. – 38 б.
- 1.2. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси // Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга доир қонуний ва меъерий ҳужжатлар тўплами. – Т.: Шарқ, 1998. 1- том. Б. 5- 73.
- 1.3. Ўзбекистон Республикасининг Деҳқон хўжаликлари тўғрисидаги Қонуни. Деҳқон хўжаликлари тўғрисида қонуний ва меъерий ҳужжатлар тўплами. – Т.: Шарқ, 1998. 1-том. – Б. 92-107.
- 1.4. Ўзбекистон Республикасининг Фермер хўжалиги тўғрисида Қонуни. // Олий мажлис ахборотномаси. – Т., 2004. №9. – Б. 22-35.
- 1.5. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида»ги қонуни. Қонунлар ва фармонлар. –Т.: Ўзбекистон, 1992 йил, -328 б.
- 1.6. —Мулкчилик тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Ўзбекистон Республикаси: қонунлар ва фармонлар-Т:Ўзбекистон, 1992-382 б.
- 1.7. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат Кодекси. Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга доир қонун ва меъерий ҳужжатлар тўплами. –Т.: Шарқнашриёт-матбаа концерни, 1998 йил, 2 том, 416 б.
- 1.8. —Фермер хўжалиги тўғрисидаги Ўзбекистон Республикасининг Қонунига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳақида» Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 26 августдаги 692-II сон Қонуни. Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами.-Т.: —PressTIJ-Print| ЁАЖ., 2004. 40-41 сон.

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари

- 2.1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотлар чуқурлаштиришнинг энг муҳим йўналишлари тўғрисидаги 3226-сонли Фармони. 2003 йил 24 март. // Олий мажлис ахборотномаси. – Т., 2003 №. 3-4. – Б. 65-69.
- 2.2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —2004-2006 йилларда фермер хўжалиklarини ривожлантириш концепцияси тўғрисидаги 3342-сонли Фармони. 2003 йил 27 октябрь. // Олий мажлис ахборотномаси. – Т., 2003. № 9-10. – Б. 176-179.
- 2.3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Озиқ-овқат экинлари экиладиган майдонлари оптималлаштириш ва уларни етиштиришни кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисидаги 4041-сонли Фармони. 2008 йил 20 октябрь. // Халқ сўзи. – Т., 2008 йил 22 октябрь.

- 2.4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Шахсий ёрдамчи, деҳқон ва фермер хўжаликларида чорва моллар кўпайтиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 308-сонли Қарори. 2006 йил 23 март.
- 2.5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Шахсий ёрдамчи, деҳқон ва фермер хўжаликларида чорва моллар кўпайтиришни рағбатлантиришни кучайтириш ҳамда чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш борасидаги кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги 842-сонли Қарори. 2008 йил 21 апрель. // Халқ сўзи. – Т., 2008 йил 22 апрель.
- 2.6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг —2005-2007 йилларда фермер хўжаликларини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 607-сонли Қарори. 2004 йил 24 декабрь.
- 2.7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг —2006-2010 йиллар даврида шахсий ёрдамчи, деҳқон ва фермер хўжаликларида чорва-тадбирлари тўғрисида»ги 67-сонли Қарори. 2006 йил 21 апрель.
- 2.8. «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни. 30.04.1998 й. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси ва қишлоқ хўжалигига оид қонун ҳужжатлари - Т.: «Адолат», 1999. 98-115 б.
- 2.9. «Деҳқон хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни. 30.04.1998 й. Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси ва қишлоқ хўжалигига оид қонун ҳужжатлари - Т.: «Адолат», 1999. 117-132 б.
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 18 июль, №363 «Республика мева-сабзавот хўжалигида монополиядан чиқариш ва ихтисослаштиришни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» қарори.
- 2.11. «Шахсий ёрдамчи ва деҳқон хўжаликларини давлат йўли билан қўллаб-қувватлаш ҳамда мамлакатни озиқ-овқат билан таъминлашда уларнинг ролини кучайтириш борасидаги чора-тадбирлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони. 1997 йил. 15-март.
- 2.12. «Иқтисодий ислохотларини янада чуқурлаштириш, хусусий мулк манфаатларини ҳимоя қилиш ва тадбиркорликни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 21.01.1994 й. ПФ-745 сонли фармони ва унга иловалар. Ўзбекистон Республикаси молиявий қонунлари. Тошкент —Ўзбекистон», 1998. 8-19 б.
- 2.13. «Қишлоқ хўжалигида ҳисоб-китоблар тизимини такомиллаштиришга оид туб чора-тадбирлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1997 йил 11 мартдаги фармони.
- 2.14. «Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларни амалга оширишга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. 1994 йил 23 феврал. «Халқ сўзи» газетаси 1994 йил 24 феврал.

- 2.15. «Республика қишлоқ хўжалиги корхоналарини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чоралар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 24-сонли қарори. 13.01 1997 й.
- 2.16. «Республика қишлоқ хўжалиги корхоналарини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чоралар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 24-сонли қарори. 13.01 1997 й.
- 2.17. «Қишлоқ хўжалик маҳсулотларига контракция шартномаларини тузиш ва бажариш тартиби тўғрисидаги Низомни тасдиқлаш ҳақида»ги Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 438-сонли қарори. 28.08.1994 й.
- 2.18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Иқтисодий ислохотларни янада чуқурлаштириш, хусусий мулк манфаатларини ҳимоя қилиш ва тадбиркорликни ривожлантириш чора–тадбирлари тўғрисида»ги Фармони. Ўзбекистон Республикаси Фармонлар ва Қарорлар. Т.:Ўзбекистон 1994 йил.
- 2.19. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигини ташкил этиш фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида». 28.06. 2003 й. №290 сонли Қарори.
- 2.20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Шахсий ёрдамчи, деҳқон ва фермер хўжаликларида чорва моллар кўпайтиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 308-сонли Қарори. 2006 йил 23 март.
- 2.21. Ўзбекистон Республикаси Президентининг —Шахсий ёрдамчи, деҳқон ва фермер хўжаликларида чорва моллар кўпайтиришни рағбатлантиришни кучайтириш ҳамда чорвачилик маҳсулотлари ишлаб чиқаришни кенгайтириш борасидаги қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги 842-сонли Қарори. 2008 йил 21 апрель. // Халқ сўзи. – Т., 2008 йил 22 апрель.
- 2.22. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг —2005-2007 йилларда фермер хўжаликларини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 607-сонли Қарори. 2004 йил 24 декабрь.
- 2.23. ЎзР Президентининг 2006 йил 9 январдаги «Мева сабзавотчилик ва узумчилик соҳасида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3709-сонли Фармони
- 2.24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 11 январдаги ПҚ-255 сонли «Мева сабзавотчилик ва узумчилик соҳасини» ислох қилиш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарори

3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Каримов И.А. асарлари ва маърузалари

- 3.1. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. – Т.: Ўзбекистон, 1995. – 269 б.

- 3.2. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. – Т.: Ўзбекистон, 1997. – 326 б.
- 3.3. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилоқда. – Т.: Ўзбекистон, 1999. – 263 б.
- 3.4. Каримов И.А. Эришилган марраларимизни мустаҳкамлаб, ислохотлар йўлидан изчил бориш асосий вазифамиз. –Т.: Ўзбекистон, 2004. – 400 б.
- 3.5. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизациялаш ва ислох этишдир // Халқ сўзи. – Т., 2005 йил февраль.
- 3.6. Каримов И.А. Барча ислохотлар ва ўзгаришларнинг асосий мақсади инсон манфаатлари устиворлигини таъминлаш // Халқ сўзи. – Т., 2008 йил 9 февраль.
- 3.7. Каримов И.А. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини ақс эттириш. – Т.: Ўзбекистон, 2009.
- 3.8. Каримов И.А. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва янгилашни изчил давом эттириш- давр талаби. –Т.: Ўзбекистон, 2009. – 22 б.
- 3.9. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози, Ўзбекистон шароитида уни бартарф этишнинг йўллари ва чоралари. –Т.: Ўзбекистон, 2009. – 54 б.
- 3.10. Каримов И.А. Мамлакатимизни 2014 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2015 йилган мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси. Тошкент-2015йил 19 январ.

4. Китоб ва туркум нашрлари

- 4.1. Абдуллаев А и др. Методы социально-экономического прогнозирования, Ташкент «Ўзбекистон» 2002. – 265 с.
- 4.2. Бекназов Ю. Иқтисодиёт назарияси. -Т.: «Университет» 2005.–125б
- 4.3. Бекназаров Ю. Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида ижтимоий тақдор ишлаб чиқариш. Т.: - «Ўзбекистон» 2000. – 176 б.
- 4.4. Буздалов И.Н., Хатамов К.Х. Эффективность и качество производства сельскохозяйственной продукции. «Узбекистан» Т. 2003. – 148
- 4.5. Эркаев Б.А. Бозор иқтисодиёти. – Т.: 1997. – 176 б.
- 4.6. Турсунхўжаев М. Ниёзов Н. Бозор: иқтисодиёт, тараққиёт ва истиқлол. «Ўзбекистон» 1993. – 64 б.
- 4.7. Шкодин В.С. Организация торговли плодами и овощами. М.:Экономика, 2002. – 166 с.

- 4.8. Чариев К.А. Проблемы аграрного ресурсного потенциала в условиях перехода к рынку. – Ташкент: Фан, 1992 – 182с.
- 4.9. Дубров А.М., Лагоша Б.А. и др. Моделирование рискованных ситуаций в экономике и бизнесе: Учебное пособие Ф.М. финансы и статистика, 2001. – 244 с.
- 4.10. Сауханов Ж.К. Аграр секторда ташқи самара (экстрналий)лар таъсирини оптимал тарзда тартибга солиш: и.ф.н. атореферат. – Тошкент, 2011. – 26 б.